

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 9 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулв Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:
(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xaynazarov Baxromjon Baxtiyorovich</i> RIVOJLANGAN O'RTA ASRLARDA PIRENEY YARIM OROLIDAGI KORTESLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI	10-14
<i>Azizbek Xolliyev</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA ROSSIYA TOG'-KON SANOATIDA BRITANIYA SARMOYASINING TUTGAN O'RNI	15-20
<i>Mahkamov Abdiqayum Mahkamovich</i> SUDYALAR OLIY KENGASHINING SUDYALAR KORPUSINI SHAKLLANTIRISHDA TUTGAN O'RNI (TARIXIY TAHLIL)	21-25
<i>Eshimov Shaxridin Xujayorovich</i> SUD – HUQUQ TIZIMIDAGI TARG'IBOTCHILIK FAOLIYATI VA MA'NAVIY – MA'RIFIY ISHLAR (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	26-31
<i>Намазова Умида Нормурадовна</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАР СУҒДДА НИКОҲ: ШАКЛЛАНИШИ, ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ	32-41
<i>Самадов Искандар Исмамович</i> ХОРАЗМ ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ (ХХСР)ДА ЕР-СУВ МАСАЛАСИ	42-48
<i>Rustamova Madina Musoqulovna</i> SAMARQAND VILOYATI XOTIN-QIZLARNING ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSIYALARGA QO'SHGAN HISSASI	49-56
<i>Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna</i> SOVET DAVRIDA KITOB TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA AMALIYOTLARI... ..	57-64
<i>Tursunov Javlonbek Akrom o'g'li</i> MUQADDAS QADAMJOLAR. SAMARQAND SHAHRINING TARIXIY TOPONOMIYASINING MUHIM TARKIBIY QISMI	65-68

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tolipova Baxtigul</i> MAMLAKAT OZIQ-OVQAT SANOATIGA YO'NALTIRILGAN INVESTISIYALARNING EKONOMETRIK TAHLILI	69-77
<i>Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA PUL-KREDIT SIYOSATI KO'RSATKICHLARI TAHLILI	78-83
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич, Хасанова Руфина Раисовна</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ	84-96
<i>Meliyeva Nargiza Eshboyevna</i> INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA RIVOJLANGAN DAVLATLARING TAJRIBASI	97-104

<i>Исраилов Рустам Ибрагимович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	105-109
<i>Jumaniyazov Inomjon To'raevich</i> APPLICATION OF ESG PRINCIPLES IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN INVESTMENT FUNDS	110-120
<i>Amonov Navro'zxon Saloxiddin o'g'li</i> MINTAQAVIY MEHNAT BOZORIDAGI ISHCHI KUCHIGA TALAB VA TAKLIFNI ISTIQBOLLASHTIRISH YO'LLARI	121-129
<i>Mirxamidova Zahinabonu Mirxamid qizi</i> ROBOTLASHTIRISH DAVRIDA MEHNAT BOZORINING O'ZGARISHI: TO'RTINCHI SANOAT INQILOBI MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.....	130-138
<i>Kalbayev Muratbay Aytbaevich</i> AYLANMA MABLAG'LARNI TAHLIL QILISH METODOLOGIYASI	139-144
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Ernazarova Yorqinoy Ollaberganovna</i> RIVOJLANGAN DAVLATLARDA KADRLAR XIZMATINI TASHKIL ETISH: ODOB-AXLOQ QOIDALARI VA KASBIY MADANIYAT TALABLARIGA RIOYA ETILISHINI TA'MINLASH MEKANIZMLARI	145-155
<i>Ahrorova Shahlo O'rinboyevna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY QADRIYATLARNING TAKOMILLASHUVI JARAYONI	156-161
<i>Рахманов Баҳодир</i> АЛИШЕР НАВОЙЙ КОМИЛ ИНСОН КОНСЕПСИЯСИДА СИНЕРГЕТИК ҲОЯЛАР ИНЪИКОСИ	162-170
<i>Нуралиева Насиба Ахмадқуловна</i> ЖАДИД МУТАФАККИРЛАРИ ИЖОДИДА ТАРБИЯГА ОИД ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	171-176
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Fayzulloev Otabek Muhammadovich</i> KATTALAR FOLKLORINING TARKIBIY QISMI – BOLALAR FOLKLORI HAQIDA.....	177-184
<i>Тоқимбетова Гулбахор Абатбаевна</i> ЎЗБЕК-ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ИРФОНИЙ ОБРАЗЛАР	185-190
<i>Yusupova Sadokat Alijon qizi</i> “BOBURNOMA”NING YAPONIYADA O'RGANILISHI	191-197
<i>Xudoyberdiyeva Gulmira Allaberdi qizi</i> JAHON TILSHUNOSLIGIDA POLISEMIYA HODISASIGA LINGVISTIK YONDASHUV (RUS VA INGLIZ TILSHUNOSLIGI MISOLIDA)	198-201
<i>Tangriyev Valisher Azamovich</i> SOMATIK IFODALAR ORQALI BERILGAN PARALINGVISTIK VOSITALARNING QIYOSIY TADQIQI: “ANOR” HIKOYASI MISOLIDA	202-206

<i>Abulova Zilola Azimovna</i> INGLIZ AFORIZMLARINING TARKIBIDA BIR JUMLA HAMDA QO'SHMA GAPLAR BILAN IFODALANGAN AFORIZMLAR XUSUSIYATLARI	207-201
<i>Qurbonova Dilnoza Olimovna</i> TYPES AND FUNCTIONS OF ADVERTISEMENT IN ENGLISH AND UZBEK.....	210-216
<i>Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA BUVI OBRAZINING O'ZIGA XOSLIGI	217-221
<i>Babajanova Aziza Rustamovna</i> ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA BAHOR MAVZUSINING BADIY TALQINI	222-227
<i>Khursanova Laylo Bakhtiyarovna</i> REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF "PATIENCE" IN SPECIAL ENGLISH DICTIONARIES	228-232
<i>Diyorova Mohlaroyim Xamza qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SIFAT SO'Z TURKUMI TADQIQI	233-238
<i>Samadova Visola Baxtiyor qizi</i> INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDA ANTONIM KOMPONENTLI FE'L FRAZEOLGIK BIRLIKRLARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI	239-242
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Tўlaganova Gulchexraзахитовна, Гофурова Дилафруз Мурод қизи</i> AЁЛЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛГАН ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШНИ РЕЖАЛАШТИРИШ, ЮЗАГА КЕЛАДИГАН ТЕРГОВ ВАЗИЯТЛАРИ ВА ВЕРСИЯЛАРНИ ИЛГАРИ СУРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	243-252
<i>Tosheva Maftuna Anvar qizi</i> INSON A'ZOLARI VA TO'QIMALARINING TRANSPLANTATSIYASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLAR	253-262
<i>Ikramov Sherzod Raximdjanoich</i> VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARNI MODDIY TA'MINLASHDAN BO'YIN TOVLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	263-266
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Tohirova Mohigul Umir qizi</i> KO'RISHDA NUQSONI BOR SHAXSLARNING IJTIMOY UMIDSIZLIK DARAJASINI PSIXOLOGIK O'RGANISH. (L.I.VASSERMANNING "IJTIMOY FRUSTRATSIYA (UMIDSIZLIK) DARAJASINI DIAGNOSTIKA QILISH METODOLOGIYASI" ASOSIDA)	267-274
<i>Nasriddinov Dadaxon Komiljonovich</i> OLIY HARBIIY TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA ROBOTOTEXNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN OLIB BORILGAN PEDAGOGIK TAJRIBASINOV ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI	275-281
<i>Xojaniyazova Inkar Jumanazarovna</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH MASALALARI	282-292
<i>Ashurova Marhabo Sayfulloyevna</i> BUXORO JADIDLARI VA YANGI USUL MAKTABLARIDA O'QITISH IMKONIYATLARI	293-301

<i>Алимова Нигора Исраиловна</i> ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ НА ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ	302-308
<i>Матажонова Гулноза Каримовна</i> IJTIMOIY FANLARNI TEXNIKA YO'NALISHI TALABALARIGA O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	309-313
<i>Axmadjanova Madina Maxmudjon qizi</i> GRAMMATIK MINIMUM VA UNI O'QITISH METODLARI	314-319
<i>Norboyev Zafar Abdumuminovich</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA CEFR ME'ZONLARI ASOSIDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI YARATISH TEXNOLOGIYALARI	320-323
<i>Axmedova Zuxraxon Tulyanbayevna</i> QO'L TO'PI O'YININING JISMONIY JIHATDAN O'QUVCHILARNING O'QISHNI TUSHUNISHLARIGA TA'SIRI	324-329
<i>Юсупова Заррина Курбоновна</i> УНИКАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И ВЫЗОВЫ В РАЗВИТИИ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	330-334
<i>Ravshanova Xafiza Komilovna</i> МАКТАБГАЧА ТА'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI	335-340
<i>Nurbayeva Xolniso Uralovna</i> GENDER STREOTIPLAR GENDER MADANIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	341-345
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TIZIMLI FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH MUHIM PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	346-351
<i>Mustayeva Guliston Bo'riboevna</i> TIBBIY TA'LIMDA AKS ETTIRISH AMALIYOTINING AHAMIYATI: UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA KO'MAKLASHISH	348-356
<i>Ahmedbekova Maxpuzaxon</i> TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK VA INNOVATSION JIHATLARI	357-362
<i>Utkirov Abbas Meyliyevich</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPACT ON HIGHER EDUCATION QUALITY AND EFFICIENCY	363-388
<i>Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi</i> BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARIDA MATEMATIKA FANI ORQALI TANQIDIY-TAHLILIIY HAMDA MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	389-393
<i>Maxliyo Qalandarova</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCILARNING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI VA USULLARI.....	394-399

Received: 30 August 2024
Accepted: 5 September 2024
Published: 15 September 2024

Article / Original Paper

REGARDING BOOK BANNING DURING THE SOVIET PERIOD SPECIFIC CENSORSHIP PRACTICES

Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna

Samarkand State University named after Sharof Rashidov, 2nd year PhD student

E-mail: sharofatjiyanbekova@gmail.com

Abstract. This article talks about the activities of the censorship department called "Glavlit", which was established during the Soviet Union, and the practice of this department on books. These practices include pre-publication interventions and prevention of publication of works. The research focused on books that were prevented from being published during this period.

Keywords: Soviet Union, censorship, book bans, Streisand effect, library

SOVET DAVRIDA KITOB TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA AMALIYOTLARI

Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti 2-bosqich tayanch doktoranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sovet Ittifoqi davrida tashkil etilgan "Glavlit" deb nom olgan senzura bo'limining faoliyati va bu bo'limning kitoblar bo'yicha amaliyoti haqida so'z boradi. Ushbu amaliyotlar matnlarni chop etishdan oldin aralashuvni va asarlarning nashr etilishini oldini olishni o'z ichiga oladi. Tadqiqotda bu davrda nashr etilishiga to'sqinlik qilingan kitoblarga e'tibor qaratildi.

Kalit so'zlar: Sovet Ittifoqi, senzura, kitob taqiqlari, Streisand effekti, kutubxona

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I9Y2024N08>

Kirish. Yangi O'zbekiston davlati bugungi kunda har bir sohada rivojlanib bormoqda. Eng muhimi, Prezidentimiz tashabbusi bilan Vatanimiz tarixini qaytadan yozish, bunda xolisonalik bilan yondashish kerakligi ta'kidlandi. "Yangi O'zbekiston orzusi, bugungi kunlarimizga nisbatan aytganda, hozirga davrning taqozosi, uning asl qiyofasini, harakatlantiruvchi kuchlari va omillarini belgilaydigan g'oyaviy-ma'naviy asos, xalqimizga xos yaratuvchanlik shijoati va keng ko'lamli islohotlarimizning yaqqol ifodasidir". [1;B.416]

Tarixdan ma'lumki kitoblar insonning fikrlash qobiliyatini oshiradi, tafakkur olamini kengaytiradi. Hozirgi kunimizda ham kitoblar tufayli insonlarning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy vaziyatdan xabardorlik darajasi yuksalib bormoqda. Ogohlik darajasi rivojlangan inson o'zi yashayotgan joyni boshqalar yashayotgan joylar bilan solishtirish qobiliyatiga ega bo'ladi. Kitoblarning bu vazifalari yangi tashkil etilgan Sovet Ittifoqida tashvish uyg'otdi. Chunki bu mamlakat ham jahon tarixida birinchi marta davlat boshqaruvida tadbiiq etilgan mafkurani

qabul qildi. Shu sababdan Sovet Ittifoqi boshqacha fikrda bo'lgan odamlar boshqalarga ta'sir qilishidan xavotirlangani uchun kitoblarga turli senzura amaliyotlarini o'tkazdi.

Bundan tashqari, ushbu kitoblarning taqiqlanishi sabablari ham o'rganildi. Taqiqlarning e'tiborni jalb qilishi va insonlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi "*Straisand Power*" tushunchasi bilan izohlanadi. Ushbu tadqiqotda senzuraning Qadimgi Yunoniston sivilizatsiyasidan boshlab, bugungi kungacha davom etgan jahon tarixi davomida mavjud bo'lgan tushuncha ekanligi ko'rib chiqiladi. Shu sababdan ham senzura doimo mavjud bo'lganligi ta'kidlanib, Sovet Ittifoqidagi kitoblarga nisbatan qo'llaniladigan senzuraning ko'lami va miqdorini tushunishga harakat qilinadi. Tadqiqotda Sovet Ittifoqidagi senzura amaliyoti tilga olinsada, bu mamlakatning boy kutubxona fondiga ega ekanligi ham e'tibordan chetda qolmaydi. Senzura tushunchasi psixologiya sohasi bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun maqolada, "Nima uchun odamlar senzura amaliyotini qo'llaydilar?" va "Senzuraning asosiy sabablari nimalardan iborat?" shu kabi savollar ustida izlanishlar olib borildi. Tadqiqotning cheklovlari orasida O'zbekistonda bu masala bo'yicha oldingi davrlarda olib borilgan tadqiqotlar yetarli emasligi ham mavjud.

Senzura (lot. *censere* — „hukm qilish“, „baholash“) deb hukumat, tahririyat yoki boshqa boshqaruvchi tomonidan shu boshqaruvchilar fikricha zararli, xavfli yoki noqulay bo'lgan nutq yoki boshqa ommaviy muloqotni bekitishga aytiladi. **Senzura** (lot. *censura* — jiddiy muhokama, shafqatsiz tanqid) — bosmadan chiqadigan mahsulotlar, ularning chop etilishi, tarqatilishi ustidan, shuningdek, sahna asarlari, radio-eshittirishlar va televizion ko'rsatuvlar, ba'zida esa shaxsiy yozishmalarning mazmuni va ijrosi ustidan rasmiy hokimiyat organlarining nazorat o'rnatishi. [2].

“Ushbu davrda senzura goh adabiyotda, goh matbuotda, bugun esa internet kabi turli ommaviy axborot vositalarida o'zini namoyon qilmoqdi.

Ko'rinib turibdiki, adabiyot sohasida senzura, asosan, davlat va jamiyat tomonidan o'rnatilgan qoidalarni buzadigan holatlar tufayli ma'lum mexanizm bilan qo'llaniladi. Shu nuqtai nazardan davlatga qarshi salbiy nutqlar, jamiyat nazaridagi axloqsiz holatlar, odobsiz iboralar kabi unsurlar adabiy asarlarning senzura qilinishining asosiy sabablari qatorida qayd etilishi mumkin”. [3; B.120)]. Bu holatni senzuraning ijtimoiy va siyosiy sabablari orasida ko'rsatish mumkin.

Senzura insoniyat tarixi davomida doimo mavjud bo'lgan. Chunki qadimgi davrlarda insonlar tabiat va odamlarni tushunishga intilishlarida tashvishlanishgan. his qilgan tashvishi, qo'rquvi va boshqa sabablar oqibatida, odamning o'zidan tashqarida boshqa hech kim yo'qdek harakat qilishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun senzura tushunchasi psixologiya atamasi bilan chambarchas bog'langan. Shu sababli, senzura uni amalga oshiruvchi shaxsga ham, unga duchor bo'lgan shaxslarga ham ta'sir qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Ushbu tadqiqotda Sovet Ittifoqi davrida kitoblarga nisbatan senzura amaliyoti muhokama qilinadi. Faqat ushbu amalga oshirilgan siyosatga xolislik nuqtai nazardan qarash uchun; Sovet Ittifoqidagi kutubxonalar soni va bu kutubxonalaridagi to'plam raqamlar soni bo'yicha ham axborot tadqiqotlari o'tkazildi. Chunki kutubxonalar mamlakat fuqarolariga kitobxonlik odatini shakllantirishda va ularning bilim dunyosini boyitishida juda muhim o'rin tutadi. Ushbu tadqiqot shuningdek Sovet Ittifoqining kutubxonalarga kerakli ahamiyat berganligini tushunishga harakat qildi. Sovet Ittifoqidagi kitoblarga nisbatan senzura amaliyoti va kitob taqiqlarini tushunish uchun avvalo, tarixdagi

senzuraning ilk namunalarini bilish kerak. Keyin senzuraning psixologik ildizlarini va Sovet Ittifoqi tarixi haqida bilimga ham ega bo'lish kerak.

SOVET ITTIFOQI DAVRI

Sovet Ittifoqi davri insoniyat tarixidagi siyosiy va ijtimoiy jihatlar nuqtai nazaridan muhim burilish davri hisoblanadi. Chunki bu davr jahon tarixida barpo etilgan birinchi sotsialistik davlatning boshlang'ich nuqtasidir. 1917 yil oktyabr voqealari bilan Chor Rossiyasi parchalanib, uning o'rniga Sovet Ittifoqi o'rnatildi. Bu jarayonni amalga oshirishda iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlar katta ta'sir ko'rsatadi. "Sovet Ittifoqini barpo etilishida ikki muhim yil bor. 1905 va 1917-yillar. 1905-yil Chor Rossiyasiga qarshi xalq qo'zgonlari natijasida podshoh konstitutsiyaviy monarxiyaga aylangan va *Duma* deb nomlangan qonun chiqaruvchi majlisni tashkil etgan kun. 1917-yil esa podshoh taxtdan ag'darilib, Muvaqqat hukumat o'rnatilgan, so'ngra sotsialistik inqilob boshlangan yil bo'ldi". [4.] (Armaog'lu, 2019); [15.] (Uچارol, 2014).

1917-yil oktyabr voqealari Sovet Ittifoqining barpo etilishiga sabab bo'ldi deb aytishimiz mumkin. Chunki biroz vaqt o'tmay Rossiyada fuqorolar urushi boshlangan edi.

Bolsheviklar o'z hukmronligining qonuniyligini ta'minlash maqsadida dastlab oq qo'shinga qarshi kurashlar olib bordilar sababi, ularning aksariyati monarxiya tarafdorlari edi. Keyingi yillarda esa chor Rossiyasidan ajralib chiqib, mustaqilligini e'lon qilgan boshqa davlatlar bilan Sovet Ittifoqini barpo etish uchun kurash olib bordilar. 1922 yil dekabrda bolsheviklar tomonidan bosib olingan sobiq Chor o'lkasi bo'lgan Ukraina, Belorussiya, Kavkaz va O'rta Osiyo respublikalarining Rossiyaga qo'shilishi bilan Sovet Sotsialistik Respublikalari Ittifoqi e'lon qilindi" [5; B. 15.].

Sovet Ittifoqi davlati tashkil topgandan beri dunyoga siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan ta'sir ko'rsatdi. Bu davrda jahon tarixida katta taraqqiyot va voqealar sodir bo'ldi. Ulardan eng muhimi Ikkinchisi jahon urushi va Sovuq urushdir. Shu bilan birga, bu davrda adabiyotga NATO va Varshava shartnomasi kabi xalqaro munosabatlarga asoslangan atamalar shuningdek, koinot poygasi va yadroviy qurollanish poygasi kabi ilmiy asoslangan atamalar kiritildi.

Bu davrda kitob chop etish va nashr etish ayniqsa kutubxonachilik ishlarini rivojlantirish mamlakatda yashovchi fuqarolarning yuz berayotgan voqealar haqida xabardor bo'lish uchun juda muhim vositadir. Ushbu davrda mamlakatda yashovchi fuqarolarning tarixiy voqealar va o'zgarishlardan xabardor bo'lishlari uchun matbaa va nashriyot texnologiyalari juda muhim vositadir. Matbaa va nashriyot texnologiyalari tufayli mamlakat fuqorolari o'zgarishlar va voqealardan ijobiy yoki salbiy ta'sirlanishlari mumkin. Shuning uchun Sovet Ittifoqi tashkil etilishi bilanoq bu vaziyatdan xabardor bo'lib, matbaa va nashriyot texnologiyalaridan o'z manfaati uchun foydalanish maqsadida turli xil tadqiqotlar olib bordi.

Sovet Ittifoqidagi matbaa-nashriyot va kutubxonalar.

Bizga ma'lumki kitob chop etish va nashr etish tufayli alohida shaxslar yoki jamoalar o'z g'oyalari va bashoratlarini jamiyatning barcha qatlamlariga tezda yetkazishlari mumkin. Bu holat yangi tashkil etilgan Sovet Ittifoqi davlatida davlatning mafkuraviy fikrlariga zid bo'lgan g'oyalarning kuchli tarqalishidan xavotir uyg'otdi. Shu sababli Sovet Ittifoqi davlati 1922-yilning 6 - iyunida, rasmiy tashkil etilishidan biroz avval matbaa va nashr ishlarini

nazoratga oldi. (Grigoriy kalendariga ko'ra, 1917 yil 7 noyabrda bo'lib o'tgan. Julian taqvimiga ko'ra, bu sana 25 oktyabr.) [6].

Buning uchun u "Glavlit" deb nomlangan bo'linma tuzdi. Bu bo'lim asosan adabiyotlar va nashrlar ustidan nazoratni qo'llab – quvvatlashni maqsad qilgan.

"Glavlit" - (Glavnoe upravlenie po delam literatury i izdatel'stv) Adabiyot va nashriyot ishlari bo'yicha bosh boshqarmasi. Bu sohada nazoratni saqlab qolish uchun partiyaning mafkura va targ'ibot bo'limi, politsiya kuchlari, Tashqi Ishlar Vazirligi va razvedka bo'limi ham qo'llanilgan. Lekin eng samarali tashkilot "Glavlit" edi" [7; B. 142].

Muhokama. Sovet Ittifoqi rasman 1922-yil dekabrda tashkil topgan. Fuqarolar urushidan endigina omon qolgan davlat, o'z yaxlitligini o'rnatish arafasida iyun oyida, shunday bo'limni tashkil etgani matbaa va radioeshittirishning mamlakat uchun qanchalik muhim ekanidan dalolatdir. Ammo birinchi navbatda Sovet Ittifoqi fuqarolar urushida g'alaba qozonishi kerak edi. Buning uchun qanday choralar ko'rilayotganini bilishimiz kerak.

"Ushbu chora-tadbirlar orasida ular 1917-yilning noyabrda hokimiyatni qo'lga kiritishlari bilanoq qabul qilgan " Matbaa to'g'risidagi qonundir " [8; B. 528].. Bu qonunning maqsadi bolsheviklar tafakkuriga zid bo'lgan g'oyalarning oldini olish edi. "Sovet rejimi hokimiyat tepasiga kelishi bilanoq o'sha paytdagi mashhur burjua gazetalari taqiqlab qo'ydi va butun fuqarolar urushi davomida bir qator murakkab senzura organlarini yaratdi.Ularning eng ko'zga ko'ringanlari orasida biz "Gozisdat" deb ataydigan davlat nashriyoti qoshidagi siyosiy bo'lim kiradi. Inqilobiy Harbiy kengash qoshida ishlaydigan harbiy senzuralar va Sovetlar uchun ishlaydigan mahalliy hokimiyat organlari va matbuot bo'limlarini ham aytishimiz mumkin.

1921-yil avgust oyida xususiy nashriyotlarning ochilishi bilan ularni senzura mexanizmiga joylashtirish kerak edi. 1922-yil bahorida partiya rahbarlari barcha senzura organlarini bir tom ostida birlashtirdilar" [9; B. 74]. Institutlarning tizimli asoslari tekshirilganda, tarqoq institutsional tuzilmalar tartibsiz va rejasiz ekanligini ko'rish mumkin. Shu sababli, bunday senzura mexanizmining aniqroq qarorlar qabul qilish va o'z ishini ma'lum bir reja va tartib doirasida amalga oshirish maqsadi, mexanizmni yagona tom ostida birlashtirish sabablaridan biridir.

"Adabiyot va nashriyot ishlari bo'yicha "Glavlit" bosh boshqarmasi tashkil etilgan bu davrda rasmiy senzura o'tgan asarlar nashr etilishi mumkin edi. Kompartiya Markaziy Komiteti yozuvchi va noshirlarni mafkuraviy jihatdan turlicha nazorat qiladi. Hukumatning siyosiy aralashuvida sotsialistik realizm, davrning rasmiy adabiy harakati yozuvchidan jamiyat tarbiyachisi bo'lishini kutadi. [10; B. 73]..

Shuningdek, barcha muassasalar singari, ushbu muassasaning ham tegishli bo'lgan yuqori bo'limlari va quyi bo'limlari mavjud edi. Ushbu tashkiliy sxemani yaxshiroq tushunish uchun, avvalo, u rasman bo'ysunadigan bo'linma Vazirlar Kengashi ekanligini bilish kerak, lekin amalda partiya qo'mitasi samaraliroq.

"Glavlit Sovet Ittifoqi Vazirlar Kengashi qoshidagi "Nashrlar qo'mitasi "ga qarashli bo'lim edi. U nashriyot va nashrlarga o'z faoliyatini boshlash imkonini beradi hamda ularning boshqaruvini tasdiqlaydi, nashrlar mazmunini nazorat qiladi. U o'z asarlari mazmunini partiya mafkurasi va boshqaruviga zid bo'lmaydigan darajada nazorat qilgan, boshqacha aytganda, asarlar ustida sovet mafkurasini qo'riqlagan" [7; B. 142].

"Biroq, bu muassasa Vazirlar Kengashi qoshida edi. "Glavlit" partiya markaziy

qo‘mtasiga hisobotlar, xatlar va shikoyatlar yetkazayotgan edi” [11; B. 22].

“Glavlit” ning birinchi direktori Pavel Lebedev Polianskiy ushbu muassasa haqida shunday deydi: “ Glavlitning vazifasi juda qiyin. Bu doimo o‘tkir pichoqning chetida yurishga o‘xshaydi. Muvozanatni saqlab qolishga harakat qilayotganingizda, siz bir tomondan boshqa tomonga biroz siljishingiz mumkin. Ammo umuman olganda u mustahkam poydevorga qurilgan, sovet partiya qurilishiga to‘sqinlik qiladigan hech narsaga yo‘l qo‘ymagan va davlatning madaniy manfaatlarini himoya qilgan”. [9; B. 69].

O‘z tafakkurlari tufayli davlatning madaniy tuzilishini, kelajagini va taraqqiyotini shakllantirish maqsadida shu nuqtai nazardan ma‘murlar ushbu usulga murojaat qilishgan. Jahon tarixi o‘rganilganda, turli davlatlar turli davrlarda o‘z mamlakatlari manfaatlarini himoya qilish uchun turli choralar ko‘rganliklari ma‘lum. Bu holat tarix faniga sabab-oqibat nuqtai nazaridan qarash naqadar muhimligini ko‘rsatadi.

“Senzura uchun siyosiy asos ham bor edi: sotsializm insoniyat tarixidagi eng yaxshi ijtimoiy tuzum bo‘lgani sababli, sotsialistik lagerning o‘z chegaralari ichida va tashqarisida son-sanoqsiz dushmanlari bor edi. Bu dushmanlar faqat sotsializmga hujum qilish va uni yo‘q qilish imkoniyatini kutishgan edi. Shuning uchun sovet xalqi o‘ta ehtiyotkor bo‘lishi va rasman tasdiqlanmagan narsaga ishonmasligi kerak edi”. [11; B. 22].

Natijalar. Sovet Ittifoqida bu senzura mexanizmining paydo bo‘lishida ikki xil nashriyot samarali bo‘lganga o‘xshaydi. Yillar davomida “Xususiy nashriyotlar “Glavlit” ning eng katta tashvishi edi. Uning “glavlit” texnikasi va korporativ tafakkuri asosan xususiy nashriyotlarni tartibga solish bilan shakllangan. Bu muassasaning davlat nashriyot sohasidagi roli avvalgisiga qaraganda ancha cheklangan edi.

“Glavlit ” ning davlat kitob nashriyotidagi asosiy roli malakasiz yoki ishonchsiz muharrirlar tomonidan qilingan xatolarni himoya qilish edi” [9; B. 74-81].

Dastlab nashriyotlar ustidan nazorat keyinchalik u ommaviy axborot vositalari va boshqa ommaviy axborot vositalarini ham o‘z ichiga oldi. “Sovet ommaviy axborot vositalari, Kommunistik partiya va uning apparati tomonidan qat‘iy nazorat qilinib, tartibga solindi va nazorat qilindi. Jamoat ishlarini nazorat qilish nafaqat matbuot va elektron ommaviy axborot vositalarini, balki barcha turdagi bosma ommaviy axborot vositalar, hujjatlar, kino spektakllari, teatr va kino tomoshalari, ko‘rgazmalar, reklamalar va boshqalarni ham o‘z ichiga olgan. Bundan tashqari, bu butun nazorat tizimi Sovet Ittifoqi hayotining barcha jabhalariga kirib bordi. Turli darajadagi rasmiy senzura, Sovet davlati va Kommunistik partiyaning davom etishi uchun muhim omiliga aylandi”. [11; B. 19].

Glavlitning tuzilishi va u qanday shakllanganligi haqida umumiy ma‘lumot bergandan so‘ng, ushbu muassasa nimani taqiqlaydi va nimani taqiqlamaganligi haqida ma‘lumotlar berish kerak. O‘zbekistonda bu boradagi tadqiqotlar va uning juda kamligi ushbu tadqiqotning cheklovlaridan biridir. Shu sababli ushbu maqolada ushbu mavzuda tadqiqot olib borgan Lauk, Vladimirov va Kassof kabi tadqiqotchilarning ishlariga murojat qilingan.

Har qanday gazeta, jurnal yoki kitob nashrga tayyorlanishdan oldin “Glavlit” muharrirlari tomonidan tekshiriladi. “Matn ustida ishlayotgan muharrirni, u ochiq matbuotda chop etilmaydigan “Axborot ma‘lumotnomasi” nomli kitob yo‘naltirdi. Muqovasida maxfiy yozuv bo‘lgan bu qalin kitob markaziy gazeta va jurnallarning bosh muharrirlarida bor edi. Bu kitob boshqa maxfiy hujjatlar bilan birga seyfda saqlangan. Muharrirlar o‘z chiqishlarida bu kitobni deyarli "Talmud" deb atashdi. Ushbu kitob quyidagi bo‘limlarni o‘z ichiga oladi:

“Umumiy ma’lumotlar”, “Harbiy ma’lumotlar”, “Sanoat va qurilish”, “Qishloq xo’jaligi”, “Transport, iqtisodiyot va moliya”. [12; B. 38].

“Kitobning birinchi qismida hukumatning maxsus ruxsatisiz uni nashr etish har qanday holatda ham taqiqlangani haqida ma’lumotlar bor.

“Bosma nashrlar, radio va teledasturlarda taqiqlangan ma’lumotlar ro’yxatining so’nggi soni 1987-yilda nashr etilgan va 183 sahifadan iborat edi. Harbiy va davlat siri hisoblangan ushbu hujjatda faqat rasmiy foydalanish uchun mo’ljallangan. Unda cheklangan miqdordagi mas’ul shaxslarga taqdim etilgan ma’lumotlar mavjud edi”. [11; B. 23].

Bu masalani 1972-yilda yozgan maqolasi bilan tadqiq qilgan Vladimirovning aytishicha, “ O’sha paytda “ Glavlit ” bo’limida kamida 70 ming kishi ishlagan. Ularning aksariyati oliy ma’lumotli, xodimlar esa yoshlar ekanligi diqqatga sazovordir”. [12; B. 41].

Sovet Ittifoqida kitob chop etishda ham, kutubxonachilik sohasida ham katta o’zgarishlar ro’y berdi.

1967-yilda Sovet Ittifoqidagi kutubxonalar mavzusi bo’yicha tadqiqot olib borgan Fonotov kutubxonalar soni haqida shunday dedi: “ Hozirgi kunda Sovet Rossiyasida taxminan 370 ming, jumladan, 127 ming ommaviy kutubxona, 51 ming texnik va maxsus kutubxona, 182 ming maktab kutubxonasi va 5 ming bolalar kutubxonasi mavjud. Ilmiy kutubxonalar tarkibiga 43 ta universitet va 700 dan ortiq oliy o’quv yurtlari kiradi”. [13; B. 189-bet].

Ikkinchi jahon urushidan yigirma ikki yil o’tdi va bu urushda ko’plab sovet kutubxonalari vayron bo’ldi, millionlab kitoblar yo’q qilindi. Shunga qaramay, 1967 yilda kutubxonalar soni juda ko’p edi bu ajablanarli. “1967 yilga kelib Sovet Ittifoqida kitoblar soni 2 400 000 000 donadan oshadi. 1 milliondan ortiq kitoblari mavjud kutubxonalar soni 100 ga yaqin. Ayni paytda Davlat kutubxonasi fondida 24 000 000 jild mavjud. Bu raqam SSSR Fanlar akademiyasi Saltikov-Sjedrin nomidagi davlat ommaviy kutubxonasida 15 000 000. Sovet Fanlar Akademiyasi kutubxonasida 11 000 000 kitob mavjud. Kitob fondining ana shunday tez ortib borayotgani mamlakatimizda nashrlar sohasida erishilayotgan muvaffaqiyatlar samarasidir. Masalan, 1967 yilda 1 400 000 000 nusxa, shu jumladan 75 000 kitob bosilgan. gazeta va jurnallarning umumiy miqdori 250 000 000 dona ”. [13; B. 190].

SSSRdagi turli millatlarga mansub 500 mingdan ortiq kutubxonachilarning mehnati ham bu mamlakat kutubxonalariga qanchalik ahamiyat berayotganidan dalolatdir. [14; B. 193].

Xulosa. Barcha yangi tashkil etilgan mamlakatlarda bo’lgani kabi, Sovet Ittifoqida yaratilgan boshqaruv shakli jamoatchilik tomonidan tezda qabul qilinadimi, degan xavotir bor edi. Bu tashvish Rossiyadagi fuqarolar urushi endigina boshlangan 1917 yil noyabr oyida qabul qilingan bosmaxona to’g’risidagi qonun matni bilan tasdiqlandi. Sensura - insoniyat tarixi davomida mavjud bo’lganligi va uning namunalarini qadimgi sivilizatsiyalarda o’rnak ko’rsatganini hisobga olsak, bu tushunchaning umuman yo’q bo’lib ketishi mumkin emasdek tuyuladi. Biroq, mamlakatlar tomonidan qo’llaniladigan senzura miqdorini hisobga olsak, ba’zi xulosalar chiqarish mumkin. Glavlit Sovet senzura tizimida ishlaydigan xodimlar soni tekshirilganda, bu davrda ko’rinadiki, aftidan, senzura kuchli qo’llaniladi. Sovet Ittifoqida ko’plab yozuvchilar boshqacha fikrda edilar.

Sovet Ittifoqi davri taxminan 70 yil davom etdi. Ushbu 70 yil ichida kitoblar qanday chop etilganligi haqida ma’lumot tadqiqotning oldingi qismida keltirilgan. Sovet Ittifoqi parchalanishidan biroz oldin bosmaxonada “ Glavlit ” mexanizmidan samarali foydalangan.

Keyingi izlanishlarimiz davomida taqiqlangan kitoblarning bir qismi haqida ma'lumotlar beriladi. Bu kitoblarning umumiy xususiyatlari shundan iboratki, ularda Rossiya fuqarolar urushi, Sovet mehnat lagerlari va kitoblarda Sovet Ittifoqi mafkurasi tanqid qilinadi. Sovet Ittifoqi davrida noqonuniy nashrlar "Samizdat" deb nomlangan.

Tadqiqot mazmunidan ma'lum bo'lishicha, Sovet Ittifoqida boshqacha fikrda bo'lgan mualliflarning ko'plab kitoblari taqiqlangan. Biroq bu Sovet Ittifoqida kitob va kutubxonalarga ahamiyat bermagan degani emas. Aksincha, Sovet Ittifoqi kutubxonalarga yetarlicha e'tibor berib, aholini kitobxonlik odatiga aylantirishga ko'maklashdi. Biroq, u o'z mafkurasiga zid bo'lgan asarlarni tezda blokirovka qilishni unutmadi.

Sovet Ittifoqi davrida taqiqlangan kitoblar o'rganilganda, bu kitoblarning ko'pchiligi bugungi kunda ommalashgani ham ko'rinadi. Bu holat bizga taqiqlarning e'tiborni jalb qilishini va salbiy ta'sir ko'rsatishini (Streisand effekti) ko'rsatadi.

Sovet Ittifoqi davrida senzura masalasida O'zbekistonda olib borilgan tadqiqotlarning yetarli emasligi bu mavzudagi manbalarga kirishda qiyinchilik tug'diradi. Shu sababli, ushbu tadqiqot mavzusi bo'yicha boshqa tadqiqotlar rivojiga hissa qo'shishda muhim ahamiyatga ega.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent:
2. "O'zbekiston", 2022. – B. 416.
3. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Senzura> olindi.
4. Gökğöz, T. (2021). *Zamonaviy arab adabiyotida senzura hodisasi haqida umumiy fikr*. 2. Xalqaro ta'lim va Gumanitar fanlar tadqiqot kongressi, Bitlis: Rimar Akademiyasi nashriyoti.
5. Armaog'lu, F. (2019). *20-asr siyosiy tarixi (1914-1995)*. Istanbul: Kronik kitob nashrlari.
6. Akgün, S. va Abbosov, A. (2020). 1917 yil oktyabrdagi bolsheviklar inqilobini tayyorlagan jarayon va rus bo'lmagan ozchiliklarning ahvoli.
7. *Evrosiyo ijtimoiy va iqtisodiy tadqiqotlar jurnali*, 7(1), 1-17.
8. Grigoriy kalendariga ko'ra, 1917 yil 7 noyabrda bo'lib o'tgan. Julian taqvimiga ko'ra, bu sana 25 oktyabr.
9. Agayev, E. (2006). *Sovet mafkurasi doirasidagi turk respublikalarining tarix yozuvi va tarix ta'limi: Ozarbayjon misol*. (Nashr qilinmagan doktorlik dissertatsiyasi). Hacettepe universiteti, Anqara.
10. Plamper, J. (2001). Noaniqlikni yo'q qilish: 1930-yillarda sovet senzura amaliyoti. *Rus sharhi*, 60, 526-544. <https://doi.org/10.1111/00360341.00189>
11. Kassof, B. (2015). Glavlit, mafkuraviy senzura va rus tilidagi kitob Nashriyoti. 1922-1938.
12. Amir, miloddan avvalgi (2017). *XX asr rus adabiyotiga siyosiy aralashuv*.
13. Giresun universiteti 1-xalqaro til, san'at va kuch simpoziumi, Giresun universiteti nashrlari, 73.
14. Lauk, E. (1999). Matbuotda sovet senzurasini amaliyoti: Estoniya ishi. *Nordicom sharhi*, 20(2), 19-32.
15. Vladimirov, L. (1972). Glavlit: Sovet tsenzuralari qanday ishlaydi. *Sensorlik indeksi*, 1 (3-4), 31-43. <https://doi.org/10.1177/030642207200103-404>
16. Fonotov, G. (1967). Sovet Rossiyasining so'nggi ellik yil kutubxonalari.
17. *Kutubxonalar uchun Yunesko byulleteni*, 21(5),

18. Nazmuddinov, I. (1991). Ko'p millatli SSSR jamiyati uchun kutubxona xizmati. *Turk kutubxonasi*, 5(4), 192-196.
19. Uçarol, R. (2014). *Siyosiy tarix 1789-2014*. Istanbul: Der nashriyotlari.
20. Keserog'lu, H. (1996). *Tolerantlik, fikr erkinligi va kutubxonalar*. Axborot erkinligi doirasida 14-21. Anqara: Turkiya kutubxonachilar uyushmasi bosh qarorgohi nashrlari.
21. Jansen, SC va Martin, B. (2015). Streisand effekti va senzura teskari natija beradi. *Xalqaro jurnal Aloqa*, 9, 656-671.
22. Kulinich, M. (2011). *Jorj Orvel shaxs sifatida: Sovet Rossiyasida senzura tarixi*. Chegaralar bo'ylab senzura: 20-asr Yevropada ingliz adabiyotini qabul qilish. 74-83. Kembrij olimlari nashriyoti.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).